

Prof. d-r Todor ^epreganov
m-r Sowa Nikolova
m-r Zoran Ne~ev

REZIME

AVNOJ – ASNOM – JALTA – 8 SEPTEMVRI 1991 I MAKEDONSKATA DR@AVNOST

Sozdavaweto na makedonskata dr`ava vo svojata geneza neodminljivo e povrzano so nekolku primarni momenti, koi svoe finalizirawe dostignuvaat pred krajot na Vtorata svetska vojna. Ako na{a percepcija e finalniot rezultat sozdavaweto na slobodna i nezavisna Makedonskata dr`ava, patot do negovata realizacija zapo~nuva so odr`uvaweto na istoriskoto Vtoro zasedanie na AVNOJ. Donesuvaweto i ednoglasnoto izglasuvawe na odlukata za izgradba na Jugoslavija vrz federativen princip, vrz osnova na pravoto na sekoj narod na samoopredeluvawe, vku~uvaj}i go i pravoto na otcepuvawe ili na obedinuvawe so drugi narodi, zna~e{e realizirawe na voljata na narodot, Jugoslavija vo perspektiva da se izgradi na federativen princip, “koj }e obezbedi polna ramnopravnost na Srbite, Hrvatite, Slovencite, Makedoncite, odnosno na narodite na Srbija, Hrvatska, Slovenija, Makedonija, Crna Gora i Bosna i Hercegovina”.

So ~inot na prifa}awe na odredbite i odlukite na AVNOJ, sintetizirani i implementirani na Prvoto zasedanie na ASNOM, za prv pat makedonskiot narod se postavuva na novo ramnopravno ramni{te obedinet so ostanatite jugoslovenski narodi so svoj zakonodaven, dr`avotvoren organ. ASNOM zna~e{e realna zavr{ica na osloboditelna borba na makedonskiot narod. Prisutnite delagati imaa istoriska mo`nost da ja izrazat suverenata volja na makedonski narod. Na toa gi obvrzuvala su{tinata na samata borba i dolgodi{nite streme`ite na makedonskiot narod za osloboduvawe i za sozdavawe na samostojna makedonska dr`ava. Uslovite za toa bile mnogu poinakvi i mnogu popovolni od onie na samiot po~etok na vostanieto.

Na konferencijata na Jalta makedonskoto pra{awe ne bilo postaveno na dneven red nitu na sednicite na golemite trojca, nitu na sostanocite na ministrite za nadvore{ni

raboti. Stavot okolu obedinuvaweto na Makedonija i balkanskata federacija, SAD i Velika Britanija go donele u{te pred po~etokot na Jaltskata konferencija?!

I poslednata me|nica, 8 septemvri 1991 godina za prv pat vo svojata istorija taa stana subjekt vo me|unarodnata politika.

Site ovie ~etiri me|nici se nadopolnuvaat eden so drug na patot do zaokru`uvaweto na procesot na formirawe samostojna i nezavisna makedonska dr`ava.

AVNOJ – ASNOM – JALTA – 8 SEPTEMVRI 1991

I MAKEDONSKATA DR@AVNOST

Vtoroto zasedanie na AVNOJ be{e nov ~ekor vo pravec na zacvrstuvawe na sistemot na Narodnoosloboditelnite odbori kako osnova na novoto ureduvawe vo Jugoslavija. Imaj}i go iskustvoto od Prvoto zasedanie na AVNOJ od 1942 godina, a da

ne bide osueto odr`uvaweto na Vtoroto zasedanie KPJ re{i da ne ja izvestuva Kominternata za negovoto odr`uvawe, a so toa i sovetskata vlada. Kako {to }e zabele`i Vladimir Velebit „odlukata na rakovodstvoto na KPJ da ne bara sovet i poddr{ka na bol{evi~kata partija za edno takvo va`no nadvore{no politi~ko pra{awe, ja poka`uva nejzinata zrelost i te`neewe za samostojnost i nezavisnost”.

Donesuvaweto i ednoglasnoto izglasuvawe na odlukata za izgradba na Jugoslavija vrz federativen princip, vrz osnova na pravoto na sekoj narod na samoopredeluvawe, vkluvaj{i go i pravoto na otcepuvawe ili na obedinuvawe so drugi narodi (ako samo deklarativno), zna~e{e realizirawe na voljata na narodot, Jugoslavija vo perspektiva da se izgradi na federativen princip, “koj }e obezbedi polna ramnopravnost na Srbite, Hrvatite, Slovincite, Makedoncite, odnosno na narodite na Srbija, Hrvatska, Slovenija, Makedonija, Crna Gora i Bosna i Hercegovina”.

No vo toj moment trebalo da se odlu~i i vo odnos na idnite dr`avni granici i da se zazeme stav prema jugoslovenskata kralaska vlada vo emigracija. Donesenata deklaracija vo svojata osnova sodr`ela tri va`ni politi~ki odluki.

Prvata odluka bil stavot prema kralot i kralaskata vlada. Na kralot mu be{e zabraneto da se vrati vo zemjata. I pokraj faktot {to kralaskata vlada bila ofrlena, AVNOJ ne prezel ~ekori so koi bi baral vo toj moment priznavawe na NKOJ kako nova jugoslovenska vlada. Sigurno deka politi~koto i voenoto rakovodstvo bilo svesno vo toj moment za svojata politi~ka i voena mo}. So proglasuvaweto na AVNOJ kako vrhovno zakonodavno i pretstavni~ko telo na Jugoslavija bilo dovolno za vodewe na site raboti i za koordinirawe na toga{ ve}e postojnite republi~ki pretstavni~ki tela i narodnoosloboditelnite odbori (makdonskoto seu{te ne be{e odr`ano).

Odlukite na AVNOJ im bile dostaveni na ~lenovite na britanskite voeni misii. Vo niv i pokraj faktot {to ne postoele barawe za priznavawe na AVNOJ, NKOJ i negovite izvr{ni tela, britanskite eksperti po~nale da raspravaat za toa pra{awe. Tito bil svesen deka donesenite odluki mo`ele da dovedat do „dolgotrajni raspravi so britanskata vlada koja seu{te ne sakala da raskrsti so kralot Petar”.

Kako bil efektot kaj Britancite od dobiejata informacija deka Makedonija }e bide del od jugoslovenskata federacija? Nesomneno deka toa predizvikalo golemo iznenaduvawe imaj{i go predvid faktot {to Velika Britanija u{te vo krajot na 1941

godina ja inicira i poddr`a idejata za formirawe na jugoslovensko-gr`ka unija koja se formira vo februaru 1942 godina i treba{e da poslu`i kako osnova kon koja po vojната }e se pridru`at i drugite balkanski dr`avi. Vo ova federacija mesto za Makedonija nema{e. Be{e spored britanskite kalkulacii vkalkulirana vo ramkite na Srbija kako Vardarska banovina. U{te pove}e vo nitu eden dogovor ili razgovor koj go imaa Golemite trojca do vtorata polovina na 1943 godina Makedonija ne se spomenuva. I zatoa odlukite na AVNOJ ja {okiraa Velika Britanija. Zatoa samo eden mesec po dobienata informacija za statusot na Makedonija kako federalna edinica vo ramkite na jugoslovenskata federacija, na 20 januari 1944 godina, na britanskiot minister za nadvore{ni raboti Antoni Idn, preku britanskiot ambasador pri jugoslovenskata emigrantska vlada Ralf Stivenson, mu bil dostaven eden dokument za Makedonija izraboten od Politi~ko izvestitelniot centar za Sredniot istok. Preku dokumentot korisnicite na istiot se zapoznale so istorijata na Makedonija. Posebno mesto vo dokumentot zazemale nastanatite problem na nacionalen plan na teritorijata na Makedonija, koi spored britanskite eksperti, bile proizlezeni kako rezultat od nacionalnata osvestenost kako „najgolem mo}en faktor vo politi~kiot `ivot na Makedonija” na ona „{to mo`e da se nare~e makedonski narod, silen, sna`en i nezavisen...”. Vo osnova AVNOJ go otvori patot kon ona {to denes e R. Makedonija. Site prezemeni ~ekori bea dobro osmisleni za da se realizira idejata na edna partija koja ima{e zacrtana programa. Vo realiziraweto na istata ima{e i padovi i podemi vo koi mnogu nade`i ne bea realizirani.

I pokraj faktot {to po 1991 godina vo site postjugoslovenski dr`avi se pojavija negirawa vo odnos na odlukite na Vtoroto zasedanie na AVNOJ od noemvri 1943 godina ne mo`e da se negira faktot deka toa pretstavuva klu~en istoriski nastan koj go ovozmo`i formiraweto na makedonskata dr`ava. Istoriski fakt e deka na odlukite na AVNOJ se bazira{e opstojuvaweto na SFRJ do 1991 godina. Na Vtoroto zasedanie na AVNOJ Makedonija za prv pat e tretirana kako ramnopravna dr`ava so drugite dr`avi koi treba{e da ja so~inuvaa jugoslovenskata federacija. Bez AVNOJ, od istoriski aspekt, nema{e da go ima ASNOM. Toa e istoriski proces vo koj rabotite se odvivaa ~ekor po ~ekor. Sigurno deka mo`e da se izrazi nezadovolstvo od makedonska strana za neprisustvoto na istata na makedonska delegacija i nemo`nosta da se iznesat celite na makedonskata borba odnosno da se iznese baraweto za obedinuvawe na Makedonija, {to na prvata sednica na

AVNOJ go napravija Hrvatskata i Slovenskata delegacija so podnesuvawe na barawe doneseno na nivnite zemski sobranija za realizirawe na nivnite celi. Makedonskoto se ne be{e odr`ano?! Mo`e da se {pekulira zo{to zasedanieto ne se odr`a pred odr`uvaweto na Vtoroto zasedanie na AVNOJ koga drugite edinici ve}e gi imaa odr`ano, iako za toa postoeja uslovi. No toa zaslu`uva posebna analiza, {to ne e predmet na ovoj prilog. Sigurno deka pretsedatelot na NKOJ Josip Broz Tito imal odredeni informacii koi mo`elo da gi onevozmo`at negovite idej za povenoto ureduvawe na Jugoslavija. Sigurno deka gi imal predvid me|unarodnite odnosi i reakcijata na Velika Britanija i SSSR vo odnos na idejata za obedinuvawe na Makedonija, za koja bile zainteresirani i Grcija, Bugarija i nacionalisti~kite elementi vo Srbija. Vo toj pogled treba da se ima predvid deka vo krajot na 1941 godina zapo~nuvaat pregovori me|u jugoslovenskata vlada vo izbegli{tvo i gr~kata vlada vo London za formirawe na jugoslovensko – gr~ka federacija vo koja trebalo da vlezat po vojната i ostanatite balkanski dr`avi. Inicijator na istata bila Velika Britanija. Dogovorot za istata e potpi{an vo februaru 1942 godina. Vo istata nema mesto za Makedonija. Makedonija e del od Srbija.

Od druga strana treba da se ima predvid i stavot na SSSR koj od samiot po~etok kalkulira{e so nastanite vo Kralstvoto Jugoslavija. Te povlekuva{e te postavuva{e svoj ambasador pri jugoslovenskata vlada vo izbegli{tvo. I vo razmisluvawata na sovetkiot politi~ki vrv postoele rezervi vo odnos na re{enijata na AVNOJ i Makedonija. I SSSR stoel zad stavot deka po vojната Jugoslavija i Grcija treba da bidat vo ramkite na predvoenite granici, samo Bugarija da gi vrati okupiranite teritorii. Nesomneno takvoto razmisluvawe vo sebe ne vku~ovalo bilo kakvo razmisluvawe za obedineta Makedonija, pa u{te pomalku za bilo kakvo formirawe na makedonska dr`ava. Me|utoa Tito kako dobar politi~ki strateg znael kako seto toa da go dovede do kraj. Za `al Makedonija nema{e lider koj mo`e{e da povle~e nezavisen ~ekor imaj}i gi predvid, pred se, makedonskite interesi. Ovde se postavuva i pra{aweto zo{to Tito ne dozvoluva{e britanska voena misija na teritorijata na Makedonija, pa istata mora{e da bide spu{tena vo Albanija i ottamu da prodol`i za Makedonija. I drugo zo{to mu zabrani na Tempo po informacijata za prisustvoto na misiite da ne davaat nikakvi informacii?!

Odlukata na AVNOJ so koja mu se zabranuva na kralot vra}awe na kralot vo zemjata sigurno deka ja iznenadilo britanskata vlada. Toa kako {to veli Velebit „bila

potpolno revolucionerna odluka koja ne se zasnovala nitu na ustav nitu na bilo koj posto~ki zakon. Odlukata od takov vid ne bila nitu vo sklad so zapadnoevropskata pravna nauka, nitu so postoe~kata praksa na krivi~noto i ustavnoto pravo...Odlukata na AVNOJ vo vrska so kralot im be{e sosema nerazbirliva za britanskoto sfa}awe na pravoto, pa britanskata vlada ne saka{e da ja prifati“. Nesomneno deka taa odluka ima{e efekt kaj narodite na Jugoslavija. Dinastijata Kara|or|evi} pogolemiot del od narodite ne ja ~ustvuvaa za svoja. Za onie koi ne bea Srbi istata be{e pretstavnik na golemosrpskite interesi i sinonim za asimilacija i denacionalizacija. Tito be{e sosema svesen kakov efekt }e ima informacijata za nevra}aweto na kralot. Zavzemaweto na stav sprema vladata vo izbegli{tvo nesomneno od svoja strana baralo golem stepen na dr`avni~ka mudrost. Imeno vladata vo izbeli{tvo be{e priznata od strana na site vladi koi vlguvaa vo natifa{isti~kiot sojuz. Kralot be{e {titenik na Velika Britanija i negovata Vlada ja u`iva{e me|unarnodnata poddr{ka. Vo takva situacija be{e mnogu te{ko da se bara me|unarnodna poddr{ka. Vo takva situacija be{e premnogu hrabro da se bara me|unarnodno priznavawe. Toa vo su{tina bi zna~elo pobuna protiv legitimnata vlada, a od druga strana priznavawe na revolucionernite promeni vo revolucionernrite strukturi i uprava. Sigurno deka nikoj ne sakal revolucija bidej}i revolucionernite dvi`ewa bi mo`ele da se prenesat ponatamu. Treba da se ima predvid i pomagaweto na Dra`a Mihailovi} i negovoto ~etni~ko dvi`ewe. Zatoa Tito nastojuva{e britanskite misii, po nivnoto prestignuvawe, da se uverat za sorabotkata na ~etnicite so Germancite.

[to se slu~uva{e vo Makedonija?

Odlukata donesena so vostanieto od 1941 godina makedonskiot narod da se vklui vo antifa{isti~kata vojna be{e odluka koja mu opredeli ponatamo{nata sudbina na krajot od vojnata da stane ramnopraven ~len na svetskoto semejstvo na ramnopravni narodi.

1943 godina be{e klu~na godina. Taa godina be{e formiran CK na KPJ {to vo osnova pretstavuva{e nacionalno telo koe realno treba{e da gi realizira vekovnite ideali na makedonskiot narod – formirawe na makedonska dr`ava.

1943 godina pretstavuva {e presvrtnica vo politi~ki i voen pogled. Be {e formirana KPM, Makedonija podelena na pet operativni zoni, Glavnio [tab na NOV I PO na Makedonija se prefri na teritorijata na zapadna Makedonija, bea formirani partizanski odredi, a vo avgust 1943 godina se formira i bataljonot „Mir~e Acev“, potoa Prvata makedonsko—kosovska brigada i na teritorijata na Makedonija. Sleduva {e Prespanskiot sostanok na koj se doneso nekoliko odluki od politi~ko i voeno zna~ewe. Se donese odluka za formirawe na pogolemi voeni edinici i odluka za formirawe na najvisok zakonodaven organ na makedonskata dr`ava. Vo ovoj kontekst treba da se spomene i objavuvaweto na Manifestot na G[na NOV i PO na Makedonija vo koj pootvoreno se zboruva za obedinuvaweto na Makedonija vo ramkite na Jugoslavija i prigovorot na Manifestot vo koj obedinuvaweto na Makedonija treba {e da se realizira kako pravo na samoopredeluvawe ili vo ramkite na nekoj vid na Balkanska federacija. Preku Albanija, pristignaa i prvite britanski voeni misii. Istite zapo~naa so ispra}aweto na informacii za se ona {to se slu~uva na teritorijata na Makedonija. Osnovното {to go privle~e nivното vnimanie be {e deka povtorno na istoriskata scena se pojavuva makedonskoto pra{awe koe pra{awe za Britancite sekoga{ bilo „mnogu komplicirano...i nejasno...“, imajji predvid deka toa pra{awe ne mo`elo da se razgleduva samo kako problem na Jugoslavija, tuku kako balkanski problem.

No toa makedonskiot politi~ki i voen vrv ne go znae {e. Edinstvenoto {to go imaa predvid be {e vo ramkite na Antihitlerovskata koalicija da se borat protiv nacifa {isti~kite okupatori i da go realiziraat sonot na generacii makdonski revolucioneri i patrioti – formirawe na makedonska dr`ava na makedonskiot narod. Za realiziraweto na taa ideja be {e formiran Inicijativen odbor koj po~nal da funkcionira ve}e od prvata polovina na noemvri 1943 godina. Vo negoviot sostav vlegoa istaknati makedonski dejci, voeni, partiski i politi~ki rakvoditeli na Narodnoosloboditelното dvi`ewe. Za pretsedatel be {e izbran Metodija Andonov ^ento. Vo svojata rabota Inicijativniot odbor za svikuvawe na ASNOM, ne se zadr`al samo na obi~ni ili tehni~ki podgotovki, tuku vo taa nasoka prezel dosta politi~ki i dr`avni~ki funkcii. Stanal politi~ki i pretstavni~ki organ, no i najvisok organ na dr`avnata vlast vo Makedonija.

Podgotvil apeli do makedonskiot narod voop{to i apeli do nekoliko istaknati makedonski intelektualci vo Makedonija i me|u emigracijata vo Bugarija, da se vclu~at

vo osloboditelna borba. Pobral od njih da ja dade potrebna pomoč za končen uspeh i da gi zaboravate spekulacije deka vo nea se borat za obnova na starata Jugoslavija so dominacija na edna nacija. Ponatamu, vrz sebe ja prezel odgovornost da razgovara so vrhovno jugoslovensko rukovodstvo, odnosno so Josip Broz Tito i Nacionalni komitet za osloboduvawe na Jugoslavija (NKOJ) za idnina na Makedonija vo jugoslovenskata federacija, odnosno za stojališteto na jugoslovenskoto rukovodstvo za obedinuvaweto na makedonskiot narod. Za taa cel bila formirana delegacija vo sostav Metodija Andonov - Čento, Emanuel Čukov i Kiril Petrušev vo razgovorite so vrhovno jugoslovenskoto dvižewe da go postavi, kako što se veli, „glavniot problem na makedonskata borba - pravašaweto za celosna obedineta Makedonija“.

Isto taka delegacijata bila ovlastena da pobara na radio London i radio Amerika, pa duri i na vestite na radio “Slobodna Jugoslavija”, kade ne se spomenuvala Makedonija i makedonskiot narod, da pobaraat da se zboruva deka i makedonskiot narod se bori protiv okupatorite i deka Makedonija e edna od federalnite edinici, a radio “Slobodna Jugoslavija”, da dava emisii i na makedonski jazik, a vo emisiite za mladinata da se spomenuva i makedonskata mladina. Isto taka od Inicijativniot odbor dobile ovlastuvawe da pobaraat, sojuznice, koi frlale propaganden materijal od avioni, na teritorijata na Makedonija da frlaat materijal napišan na makedonski jazik.

Vo sredinata na juni delegacijata pristignuva vo Bari od kade so eden angliški voen brod zaminuva za Vis. Vo mejuvreme bila potpisana spogodbata među Tito, kako pretsedatel na Nacionalniot komitet, koj ja pretstavuvala vlada na federativna Jugoslavija, i Ivan Čubašić, koj beše postaven za pretsedatel na kralската vlada vo London. A beše potpisana pod pritisok na Čerčil.

Nesomneno edno od osnovnite pravašawa bilo pravašaweto za obedinuvawe na Makedonija. Nesomneno deka Tito vetil deka šee napravi se za da go postavi baraweto za obedinuvawe na Makedonija pred zapadnite sojuznici, no po završuvaweto na vojната. Deko vo toj moment ne može da go postavi pravašaweto kako što toa go barala od nego makedonskata delegacija, bidejti moral da pravi otstupki kako što bila spogodbata so Čubašić, za da može da se dobiva voena pomoč od zapadnite sojuznici, a vo prv red od Anglija, a koja beše zaštitnik na kralot. A toa beše napraveno za da se dobie priznavawe na Nova Jugoslavija od strana na Anglija i Amerika. No Tito nastojual da bide mnogu

ubedliv deka }e ja iskoristi sekoja prilika da gi istakne barawata na makedonskata delegacija, no i samiot ne veruval deka }e ima prilika, do zavr{uvaweto na vojната, da gi iznese makedonskite barawa pred zapadnite sojuznici, a vo prv red kaj Angli~anite. No bil kategori;en vo edno deka „po zavr{uvawto na vojната, jas, a ne vie Makedoncite, }e go postavam pra{aweto za obedinuvawe na Makedonija, na najvisoko nivo, zatoa {to sum ubeden deka toa e interes, ne samo na makedonskiot narod, tuku i vo interes na Jugoslavija. Od na{a strana, za da bidite sigurni vo ova {to Vi go velam, }e dobiете polna podr{ka. Ovie pra{awa }e gi razgledame vo Nacionalniot komitet. Ubeden sum deka i drugite drugari od Nacionalniot komitet mislat kako mene“.

No ^ento bil skepti~en bidej}i sli~ni vetuvawa imal i od Vlatko Ma~ek vo predizbornata kampawa, vo 1938 godina. I zatoa go postavil pra{aweto kako bilo mo`no da se bara prisoedinuvawe na delovi od Slovenija i Hrvatska kon Nova Jugoslavija, koi pred vojната bea pod Italija, a ne i delovite od rascepena Makedonija? I go postavil klu~noto pra{awe: „Dali zatoa {to na Vtoroto zasedanie na AVNOJ ne be{e prisutna delegacijata od Makedonija“?No isto taka postavil i edno mnogu va`no pra{awe vo odnos na odnesuvaweto na Tempo. Smetal deka toj „~estopati, ne se odnesuva kako delegat, tuku kako toj da e tamu glaven komandant. Ni nalo`uva mnogu re{enija, bez obrazlo`enie. Od razgovorov razbrav deka neкои negovi nalo`enija se samo negovi li~ni gledawa, a ne i Va{i. Sakam da veruvate, deka nie znaeme najdobro, {to e dobro za makedonskiot narod“.

Na krajot, po razgovorite so Nacionalniot komitet Tito predlo`il da se donesat zaklu~oci vo vrska so makedonskoto pra{awe:

- deka istoriskite ideali na makedonskiot narod za obedinuvawe e na{e nacionalno pravo i deka }e ostani na{e barawe;

- deka, so ogled na polo`enieto vo sosednite zemji i dogovorite me|u sojuznicite, e prerano toa da se postavuva, zatoa {to bi ja oslabilo borbata protiv zaedni~kite okupatori;

- deka za ostvaruvawe na toa pravo e najdobro da se sorabotuva so site narodno-osloboditelni dvi`enija;

- i deka treba {to poskoro da se odr`i zasedanieto na ASNOM i da se formira Narodno-osloboditelen front.

Po sastanokot makedonskata delegacija ne bila zadovolna od zaklu~ocite za koi ^ento smetal dela se „diktirani, a ne usoglaseni”. Posebno bil protiv to~kata 2, so koja ne samo {to Jugoslavija nemala pravo da go istaknuva pravoto za obedinuvawe, tuku i politi~kiot vrv na Makedonija ne smeel da go otvora toa pra{awe.

Prvoto zasedanie na ASNOM, donese nekolku dr`avotvorni akti me|u koi: Re{eniето za odobruvawe na re{enijata, naredbite i drugite aktivnosti na G[i IO za svikuvawe na ASNOM, Re{eniето za utvrduvawe na ASNOM za vrhovno, zakonodavno i izvr{no narodno pretstavni~ko telo i najvisok organ na dr`avnata vlast na Makedonija, Re{eniето za voveduvawe na makedonskiot jazik za slu`ben jazik vo makedonskata dr`va i Re{eniето za proglasuvawe na 2 avgust za naroden i dr`aven praznik na Makedonija.

Treba da se naglasi deka posebno ustavno-pravno i politi~ko-pravno zna~ewe imala Deklaracijata na ASNOM za osnovnite prava na gra|anite na Demokratska Makedonija. Iako podgotvuvan vo voeni uslovi, Deklaracijata proklamirala idna celosna ramnopravnost na site gra|ani pred zakonite, bez ogled na nacionalnata, rasnata, polovata i verskata pripadnost. Toa zna~elo priznavawe na malcinskite prava i na site drugi gra|anski prava na gra|anite na Federalna Makedonija.

Re{enijata {to gi donese ASNOM na Prvoto zasedanie bea izraz na pravoto na samoopredeluvawe na makedonskiot narod i na negovite istoriski streme`i za nacionalna sloboda i sopstvena dr`avnost. Na ASNOM za posleden pat e iska`ana konstatacija deka “ASNOM go proklamira pred celiot svet svoeto pravedno i neotstapno barawe za obedinuvawe na celiot makedonski narod vrz principite na samoopredeluvaweto”. Makedonskoto rakovodstvo so pravo smetalo deka obedinuvaweto na makedonskiot narod od trite dela na Makedonija }e stavi kraj na nivnoto pokoruvawe i }e pretstavuva uslov za traen mir na Balkanot. Se do Vtoroto zasedanie na ASNOM makedonskoto politi~ko rakovodstvo i taka se odnesuva{e se do Vtoroto zasedanie na ASNOM koga be{e osudeno od Centralata vo Belgrad i staveno vo ramkite na kontrolirano partisko deluvawe, a „neposlu{nite“ eden po eden ja napu{taa politi~kata scena so represivnite merki prezemeni od strana na UDB-a.

A kako Velika Britanija ja primi informacijata za odr`uvaweto na Prvoto zasedanie na ASNOM? Prvata informacija ja dobi na 18 avgust 1944 godina vo Bari od „makedonskite partizani“, a be{e upatena do Vinston ^er~il. Britanskite eksperti vo

Ministerstvoto za nadvoren{ni raboti po me|usebni konsultaciji mo`ele da konstatiraat deka „izgleda sosema jasno deka `Makedonija` za koja stanuva zbor e jugoslovenska Makedonija, no toa ne ja isklu~uva mo`nosta jugoslovensko-makedonskite partizani da postavat barawa vo odnos na delovi na teritorijata na Grcija, Bugarija i Italija od pred 1941-va za nivna nezavisna Makedonija“. Zatoa tie barale odgovorot od ^er~il da bide samo vo forma na potvrda za priem od pri~ina {to „na{ata pomo{ na partizanskoto dvi`ewe ne gi vku~uva vo sebe, vo sega{niot moment Titovite {emi za edna avtonomna Makedonija, i ni{to osven potvrda za priem mo`e da gi ohrabri lokalnite Makedonci da veruvaat deka nivnite politi~ki celi, od nivniot otpor smrema neprijatelot, ja u`ivaat pomo{ta na britanskata vlada“. Britanskiot stav bil mnogu jasen, a bil zazemen u{te vo sredinata na 1943 godina odnosno britanskata nadvoren{na politika bila postavena protiv dvajca „neprijатели“. Bile protiv idejata za formirawe na ju`noslovenska federacija i protiv formiraweto na samostojna i obedineta Makedonija.

Na Konferencijata na Jalta makedonskoto pra{awe ne bilo postaveno na dneven red nitu na sednicite na golemite trojca, nitu na sostanocite na ministrите za nadvoren{ni raboti.

Svojot stav za makedonskoto pra{awe SAD go definirale so Velika Britanija u{te pred po~etokot na Jaltskata konferencija. Vo predrazgovorite me|u amerikanskite i britanskite pregovara~i bilo dogovoreno toa pra{awe da ne se stava na dnevniot red na Konferencijata vo Jalta. Od svoja strana, SAD imale svoj stav vo vrska za ova pra{awe. Za niv, pra{awata za obedineta Makedonija i za balkanska federacija bile „dve povrzani pra{awa koi se odnesuvale na jugoisto~na Evropa..., kako i proektot za edna unija na Bugarija so Jugoslavija i nastojuvaweto za edna integralna Makedonija“. Tie dve pra{awa vo sebe, spored SAD, go vku~uvale razgleduvaweto na planot za sozdavawe balkanska federacija. SAD ja poddr`uvale Britanija vo nejziniot stav za povrzuvawe „sojuzni~ki i neprijatelski zemji so mo`nost na vku~uvawe i na Turcija“, no bile protiv nekakva ekskluzivna „unija ili federacija“ me|u Jugoslavija i Bugarija, „za{to toa ne bi pridonelo za napreduvawe kon po{irokoto grupirawe i isto taka bi ja izoliralo Grcija i bi ja zagrozilo nejzinata polo`ba“. I vo pogled na Makedonija SAD se priklonile kon britanskiot stav za priznavawe na makedonskata dr`ava kako federalna edinica vo

federativna Jugoslavija, vo koja bi vogle teritorii {to prethodno \$ pripa|ale na Jugoslavija, a „ostavaj}i im gi makedonskite“ delovi vo Grcija i vo Bugarija na ovie “respektirani zemji“.

Na sednicata na ministrите za nadvore{ni raboti odr`ana na 10 fevuari 1945 na dneven red bilo postaveno pra{aweto za jugoslovensko-bugarskite odnosi. Sovetskiot pretstavnik Molotov istaknal deka za tie pregovori se zapoznaeni i Britancite, i toa od sovska strana.

Po izrazenata sovska poddr{ka vo odnos na jugoslovensko-bugarskata sorabotka, britanskiot minister Idn postavil serija principielni pra{awa. Idn istaknal deka toj ne veruva oti na „dr`avite pod re`im na primirje bi mo`elo da im se dozvoli da sklu~uvaat mirovni dogovori bez dozvola na sojuznicate“, posebno {to Bugarija ne bila „slobodna da pravi {to taa saka“. Izlagaweto na Idn go poddr`al i amerikanskiot minister za nadvore{ni raboti, Stetinius, koj smetal deka e po`elno da im se sugerira na Bugarija i Jugoslavija da pri~ekaat vo nivnite pregovori do odr`uvaweto na Mirovnata konferencija. Reakcijata na Molotov bila deka toj ne mo`e da zboruva vo ime na Jugoslavija i Bugarija. Ne mo`ej}i da dojdut do solucija koja bi gi zadovolila site, amerikanskiot minister Stetinius sugeriral toa pra{awe da bide razgledano vo diskusijata na ministrите za nadvore{ni raboti vo Moskva po odr`uvaweto na Konferencijata.